

HARPUTLU ÇOK YÖNLÜ BİR BÜROKRAT: EMİNHAFİZZÂDE AHMED ARİFİ BEY

Yurdal DEMİREL

Ahmet Ârifî Bey, 1855 yılında İstanbul'da doğmuştur. Harputlu Emin Hafızzâdelerden Mekke-i Mükerrreme Mollası Mustafa Faik Efendi'nin dört oğlundan en büyüğüdür.

1. AİLESİ: EMİN HAFİZZÂDELER

Emin Hafızzâdeler, Harput'un önde gelen ulemâ ailelerinden biridir. Ailenin Harput'taki geçmişi oldukça eski olup bilinen ilk dedeleri Abdullah Efendi'dir. Abdullah Efendi'nin hayatı hakkında her hangi bir bilgimiz yoktur. Abdullah Efendi'nin Mustafa Faik ve Ahmet Fehmi Efendi isminde iki oğlunun olduğunu bilmekteyiz¹.

Abdullah Efendi'nin oğullarından küçük olanı Ahmet Fehmi Efendi, 1810 (1225. H) tarihinde Harput'ta doğmuştur. Tahsiline Harput'ta başlamış ve dönemin önde gelen âlimlerinden Dağıstanlı Hoca Mehmet Efendi ile Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin derslerine katılarak Dağıstanlı Hoca Mehmet Efendi'den icazetnâme almıştır. Harput'taki tahsilinden sonra İstanbul'a gelerek müderrislik yapmaya başlamış ve icazet vermiştir².

Ahmet Fehmi Efendi, İstanbul'da kendini yetiştirmeye devam ederek Mekke Bilâd-ı Hamse payesine kadar yükselmiş, 1895 yılının ilk günlerinde Medine-i Münevvere Mevleviyetine (kadılığına) tayin edilmiştir³. Buradaki görevinin daha ilk aylarında iken kendisine üçüncü rütbeden Nişan-ı Mecidî verilmiştir⁴. Ahmet Fehmi Efendi Medine'deki görevinden sonra memleketi Harput'a dönmüş ve ömrünün son yıllarını burada tamamlamıştır.

İlmiyle beraber zühd-ü takva sahibi bir zat olan Ahmet Fehmi Efendi, 1898 (1316. H) tarihinde Harput'ta vefat etmiştir. Naaşı Beyzade Hacı Ali Rıza Efendi'nin mezarı civarındaki aile mezarlığına defnedilmiştir⁵. Ahmet Fehmi Efendi ve ailesi Emin Hafızzâdeler'in Elazığ'da kalan kolu olmuştur.

¹ İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, C.2, İstanbul, 1959, s.235, 239.

² Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.239.

³ *BOA. Y..MTV.*, 113/7, 17/B/1312 (14 Ocak 1895).

⁴ *BOA. İ..TAL.*, 74/1312/N-035, 22/N/1312 (19 Mart 1895).

⁵ Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.239.

Ahmet Fehmi Efendi'nin oğullarından Hacı Tevfik Efendi, 1863 yılında Harput'ta doğmuştur. İlk tahsilinden sonra medrese tahsiline geçmiş, Harput'un ileri gelen âlimlerinden Beyzade Hacı Ali Rıza Efendi'den ders görmüş ve icazetnâme almıştır. Bu tahsili sırasında Arapça lisan ve kavaidine hakkiyle vâkıf olmuş ve sonra kendini dinî ve İslâmî felsefeye vermiştir. Nakşibendi tarikatının önemli isimlerinden biri olmuştur. Palulu Şeyh Mahmut Samini Efendi'den inabe almış ve İmam Hacı Osman Bedreddin Efendi ile Davutoğlu Alay Müftüsü Hacı Said Efendi ile de çalışmıştır. Tasavvufta önemli mevkilere kadar ilerleyen Hacı Tevfik Efendi Mamuretülaziz İdâdî Mektebinin⁶ açılışından sonra bu mektepte Kavanin, Ahlak ve Akaid, Türkçe, Arabî, Farisî, Ulum-ı Diniye, Tarih⁷ gibi derslere girerek burada uzun yıllar görev yaparak binlerce talebe yetiştirmiştir. Ömrünün son dönemlerinde Elazığ'da yaşayan Hacı Tevfik Efendi, kendisini tekrar tasavvufa vermiş şehrin en önde gelen âlimlerinden biri olmuştur. Hacı Tevfik Efendi, 15 Temmuz 1951 tarihinde Elazığ'da vefat etmiştir⁸.

Ahmet Fehmi Efendi'nin diğer oğlu Ahmet Cevdet Bey ise 1874 yılında Harput'ta doğmuştur. İlk tahsilinden sonra İstanbul'a gelerek Mühendishaneye girmiş ve 1898 yılında buradan mezun olmuştur. Mühendis olduktan sonra ülkenin çeşitli bölgelerinde yapılan demiryolu hatlarında mühendis ve fen heyeti müdür ve müdür muavini olarak görev yapmıştır. Görevi sırasında rahatsızlanınca İstanbul'a gelmiş burada önce umumi meclis üyeliğine seçilmiş sonra İstanbul Belediyesi Sular İdaresi murakıplığı görevinde bulunmuştur. Ahmet Cevdet Bey, 1949 yılında İstanbul'da vefat etmiştir⁹.

Abdullah Efendi'nin büyük oğlu ve Ahmet Ârifî Bey'in babası olan Mustafa Faik Efendi, 1807 (1222. R) yılında Harput'ta doğmuştur. İlk tahsilinden sonra Harput'ta dönemin önde gelen müderrislerinden Dağıstanlı Hoca Mehmet Efendi'nin derslerine devam ederek 1835 yılında icazetnâme almıştır. Daha sonra tahsilini ikmâl için İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da bir taraftan Meşihat fetvahanesinde çalışmış diğer taraftan da Fatih medreselerinde yüksek âlimlerden ders görmüştür¹⁰.

⁶ Mamuretülaziz İdâdî Mektebi hakkında geniş bilgi için bkz. Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.65-75; Yurdal Demirel, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Elazığ'da Modern Eğitim (1839-1923)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis, 2012, s.166-194.

⁷ Demirel, *a.g.t.*, s.186.

⁸ Hacı Tevfik Efendi hakkında geniş bilgi için bkz. Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.239-241.

⁹ Ahmet Cevdet Bey hakkında geniş bilgi için bkz. Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.242-243.

¹⁰ Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.235.

Mustafa Faik Efendi, İstanbul'daki tahsil hayatından sonra Rusçuk'ta meclis-i hükkâm riyasetinde¹¹, ve Bursa naibliğinde¹² görev yaptı. İstanbul'a döndükten sonra Mecelle Cemiyeti azalığında¹³ bulunduğu sırada müzmin bir hastalıktan dolayı Cemaziyelâhir 1305 Şubat-Mart 1888 tarihinde vefat etti¹⁴. Mustafa Faik Efendi'nin Akaid-i İslamiye risalesi adlı bir eseri bulunmaktadır¹⁵.

Mustafa Faik Efendi'nin Ahmet Ârifî Bey dışında Mehmet Rıfat Efendi, Mustafa Reşad Efendi ve Ahmet Emin Paşa isminde üç oğlu daha bulunmaktadır. Oğullarından Mehmet Rıfat Efendi, 1855 (1271. R) tarihinde İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsilinden sonra Medresetü'l-kuzata girmiş ve 1877 tarihinde mezun olmuştur. Mezuniyetten sonra sırasıyla Yozgat, Gümüşhane, Uşak, Gümölcine, Isparta, Kastamonu, Ankara, Mekke¹⁶ ve Yemende kadı olarak görev yapmıştır. En son Hüdavendigâr (Bursa) merkez naibi iken 1915 (1331. R) yılında vefat etmiştir¹⁷.

Ahmet Emin Paşa ise 1863 yılında İstanbul'da doğmuştur. Tahsilini askerî mekteplerde yapmış, 1385 yılında Harbiye mektebinden mezun olmuştur. Binbaşı olarak 1894 yılında Tahran ataşemiliterliğine tayin edilmiştir. Bu görevden sonra çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1907 yılında general olmuştur. 1913 yılına kadar Şam, Adana havalisinde fırka kumandanlığı yapmış ve bu yıl içerisinde emekliye ayrılarak İstanbul'a dönmüştür. Birinci Cihan Harbi sırasında 1916 yılında tekrar ordu hizmetine alınarak İstanbul'da Askerî Divan-ı temyiz azalığında bulunmuştur. Bu vazifede iki yıl kaldıktan sonra ordudan ayrılarak 1918 yılında Mühendishane-i Berri Hümayun resim hocalığına tayin edilmiştir. Mühendishane den ayrıldıktan sonra sivil ve askerî mekteplerde yine resim ve coğrafya öğretmenliklerinde bulunan Ahmet Emin Paşa 1941 yılında İstanbul'da vefat etmiştir¹⁸.

¹¹ Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.235.

¹² *BOA. İ.DH.*, 1038/81631, 17/L/1304, (9 Temmuz 1887); *BOA. MF.MKT.*, 94/77, 04/Za/1304 (25 Temmuz 1887).

¹³ Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.235.

¹⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.2, Yay. Hz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996, s.507.

¹⁵ *BOA. MF.MKT.*, 94/77, 04/Za/1304 (25 Temmuz 1887).

¹⁶ *BOA. Y..MTV.*, 281/27, 07/L/1323 (5 Aralık 1905).

¹⁷ Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.237.

¹⁸ Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.238.

2. DOĞUMU VE TAHSİL HAYATI

Ahmet Ârifi Bey, babasının görev olarak bulunduğu sırada 1855 (1272 H.) yılında İstanbul'da doğmuştur¹⁹. Ahmet Ârifi Bey, ilk tahsiline İstanbul'da başlamış fakat babasının Rusçuk'a tayin olması nedeniyle burada devam etmek zorunda kalmıştır. Rusçuk Rüşdiye mektebinden mezun olmuştur. Buradan aldığı şahadetnâmeye ilaveten babasının isteği üzerine sınıfı ilmiyeye mahsus tahsile de devam ederek icazetnâme almıştır²⁰.

3. MEMURİYET HAYATI

3.1. MEMURİYETE GİRİŞİ VE İLK GÖREVLERİ

Ahmet Ârifi Bey, 1868 yılında henüz on üç yaşında iken mülazemetle Tuna vilayeti Mektubi kalemine girmiştir. Babası Mustafa Faik Efendi'nin İstanbul'a nakli münasebetiyle onunla beraber gelerek 1871 yılında Babıali Hulusa odasına devama başlamıştır. Beş ay sonra, Mektubî Sadrı âli kalemine nakletmiş ve 1873 yılı ortalarında da Edirne vilâyeti Meclisi İdare kalemine tayin olunarak 1875 başlarında vilâyet Mektubî Kalemi Müsevvitliğine nakledilmiştir. O sırada, Zağrai Atık vak'ası için mahallince teşkil edilen ikinci derece komisyon emrinde iki ay kadar müstantiklik ile tahkik komisyonu zabıt mübeyyizliğinde bulunarak aynı senede ilk defa olarak rütbei salise verilmiştir²¹.

1877 ortalarında resmî "Suriye" gazetesi muharrirliğine tayin ve bir buçuk sene hizmetten sonra 1878'de Mekke bidayet ve istinaf mahkemesi başkâtibi yapılmış, fakat ordaki teşkilâtı adliyenin icrasından vazgeçildiğinden memuriyeti geri kalmıştır. 1879'da Şam şehri âşar başkâtipliğine, altı ay sonra, Şam Aşar Müdürlüğü'nün lâğvı üzerine Suriye Mektubî Kalemi Müsevvitliğine alınmıştır²². Bu arada fahri olarak Şam Maârif Meclisinde de üye olarak görev yapmıştır²³.

¹⁹ BOA. DH.SAİD., 80/139, 29/Z/1272, (31 Ağustos 1856); BOA. DH.SAİD., 25/181, 29/Z/1272, (31 Ağustos 1856); Servet İskit, *Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1943, s. 83; Ahmet Nur Or, *Anılarım (Şuncaacık Yere De Bahmayvir...)*, Başkent Üniversitesi Yay., Ankara, 2005, s.15; Ahmet Nur Or, *Son Akıncı Türk*, Başkent Üniversitesi Yay., Ankara, 2007, s.37. İshak Sunguroğlu Ahmet Ârifi Bey'in doğum tarihi olarak 1853 (1269 H.) yılını vermektedir. Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.235.

²⁰ İskit, *a.g.e.*, s.83; Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.235.

²¹ *Malumat*, 16 Kanun-ı Sani 1312, C.3, Numara 67, s.379; İskit, *a.g.e.*, s.83; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul, 1955, s.662, Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.235-236.

²² *Malumat*, Numara 67, s.379; İskit, *a.g.e.*, s.83; İnal, *a.g.e.*, s.662; Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.236.

²³ *Malumat*, Numara 67, s.379.

1881 yılında İstanbul'a dönmüştür. Bu avdetde evvelâ Dahiliye Nezareti Mektubî kalemine girmiş, dört ay kadar da Babıâlide müteşekkil Ankara Muhtacin ve Tahriri Nüfus Komisyonları Başkitaletlerinde bulunmuştur. Aynı sene içinde rütbesi saniye sınıfı sanisine yükseltilmiştir²⁴.

3.2. MAARİF NEZÂRETİNDEKİ GÖREVLERİ

3.2.1. Meclis-i Kebîr-i Maârif Azalığı

Ahmet Ârifî Bey, ilk memuriyete başladığı 1868 yılından itibaren on altı yıl boyunca değişik devletin değişik kademelerinde değişik görevlerde bulunduktan sonra 1884 yılında Maârif Nezâreti'nde görev yapmaya başlamıştır. Ahmet Ârifî Bey'in Maârif Nezâreti'ndeki ilk görevi Meclis-i Kebîr-i Maârif azalığı olmuştur. Maârif Nezâreti'ndeki görevleri onun memuriyet hayatındaki en önemli görevler olmuştur.

Tablo 1: 1885-1888 Yılları Arasında Meclis-i Kebîr-i Maârif Başkan ve Üyeleri

YILLAR			
1885 ²⁵	1886 ²⁶	1887 ²⁷	1888 ²⁸
BAŞKAN	BAŞKAN	BAŞKAN	BAŞKAN
Ali Haydar Efendi	Ali Haydar Efendi	Ali Haydar Efendi	Ali Haydar Efendi
ÜYE	ÜYE	ÜYE	ÜYE
Selim Sabit Efendi	Selim Sabit Efendi	Selim Sabit Efendi	Meclis Başkâtibi Aziz Efendi
Meclis Başkâtibi Aziz Efendi	Meclis Başkâtibi Aziz Efendi	Meclis Başkâtibi Aziz Efendi	Ahmed Hamdi Bey
Hilmi Efendi	Zeynelabidin Bey	Ahmed Ârifî Bey	Ahmed Ârifî Bey
Ahmed Ârifî Bey	Ahmed Ârifî Bey	Zeynelabidin Bey	Zoğrafos Efendi
		Zoğrafos Efendi	Zeynelabidin Bey
		Süreyya Efendi	Aristoklis Efendi
		Nureddin Efendi	Süreyya Efendi
		Kostantinidi Paşa	Nureddin Efendi

²⁴ İskit, *a.g.e.*, s.83; Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.235-236.

²⁵ *Devlet Salnâmesi*, 1302, Def'a 40, s.386-387.

²⁶ *Devlet Salnâmesi*, 1303, Def'a 41, s.313.

²⁷ *Devlet Salnâmesi*, 1304, Def'a 42, s.302.

²⁸ *Devlet Salnâmesi*, 1305, Def'a 43, s.223.

Meclis-i Kebîr-i Maârif, 1 Eylül 1869 tarihinde yayınlanan Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi ile Maârif Nâzırı başkanlığında maârif idaresinin genel merkezi olmak üzere oluşturulmuştur. İlmî (Dâire-i İlmiye) ve İdarî (Dâire-i İdâre) olmak üzere iki daire şeklinde teşkilatlanan bu meclisin şubeleri olmak üzere vilâyetlerde de birer “Vilâyet Maârif Meclisi” kurulmuştur²⁹.

Ahmet Ârifî Bey, Muharrem 1302³⁰ tarihinde yani 1884 yılının sonlarına doğru Meclis-i Kebîr-i Maârif azalığına tayin ve dört ay sonra rütbesi ulâ sınıfı sanisine terfi edilmiştir³¹.

Ahmet Ârifî Bey’in ismini Devlet Salnamelerinde ilk olarak onun ismini 1302 1885 yılındaki salnâmede görmekteyiz. Tablo 1’de de görüldüğü üzere Ahmet Ârifî Bey 1885 yılıyla birlikte dört yıl boyunca meclisin değişmeyen iki üyesinden biri olmuştur. Bu süreçte meclisin hiç değişmeyen diğer üyesi Meclis Başkâtibi Aziz Efendi olmuştur.

3.2.2. Encümen-i Teftîş ve Muayene Kurumu Başkanlığı

Ahmet Ârifî Bey’in Maârif Nezâreti’ndeki Meclis-i Kebîr-i Maârif azalığından sonraki ikinci görevi Encümeni Teftîş ve Muayene kurumunun başkanlığı olmuştur.

Telif ve Tercüme Dairesi, 1879 yılında “Ulum-ı fûnuna dair Avrupa müellefât-ı mevcûdesinde lüzumlu olanları lisan-ı Türkiye tercüme eylemek”³² amacıyla kurulmuş fakat bir süre sonra Meclis-i Maârif yerine kitapların basım öncesi denetlemesini yapmaya başlamıştır. 30 Aralık 1881 (9 Safer 1299) tarihinde Telif ve Tercüme Dairesi ile Matbaalar İdaresi birleştirilerek Encümeni Teftîş ve Muayene Heyeti oluşturulmuştur³³.

Ahmet Ârifî Bey, Encümeni Teftîş ve Muayene Heyeti başkanlığına Ocak 1888 tarihinde tayin olmuştur³⁴. Ahmet Ârifî Bey, başkanlık görevine

²⁹ Meclis-i Kebîr-i Maârif hakkında geniş bilgi için bkz. Uğur Ünal, *Meclis-i Kebîr-i Maârif 1869-1922*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2008.

³⁰ *Malumat*, Numara 67, s.379; Server İskit Ahmet Ârifî Bey’in Meclis-i Kebîr-i Maârif azalığına başlama tarihi olarak 1884 yılının başlarını vermektedir. Bkz. İskit, *a.g.e.*, s.83.

³¹ İskit, *a.g.e.*, s.83.

³² Taceddin Kayaoğlu, *Türkiye’de Tercüme Müesseseleri*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998, s.150-151.

³³ Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, Bağlam Yay., İstanbul, 2007, s.90; Fatmagül Demirel, “Osmanlı Devleti’nde Kitap Basımının Denetimi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.5, İstanbul, 2004, s.95.

³⁴ *BOA., MF.MKT.*, 96/65, 28/R/1305 (13 Ocak 1888); *BOA., İ.DH.*, 1066/83561, 02/Ca/1305 (16 Ocak 1888).

başladıktan yaklaşık iki ay sonra üçüncü rütbeden Mecidî nişanı ile taltif olunmuştur³⁵.

3.2.3. Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü

Ahmet Ârifî Bey, Encümeni Teftiş ve Muayene Heyeti başkanlığı görevinde bir yıla yakın bir süre görev yaptıktan sonra 10 Kasım 1888 tarihinde³⁶ Mehmet Şevki Efendi'nin yerine kuruluşundan itibaren on birinci müdür olarak Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü'ne tayin olmuştur.

Ahmet Ârifî Bey'in bu göreve tayin edilmesinde daha önceki görevi olan Encümeni Teftiş ve Muayene Heyeti başkanlığındaki başarıları ve namuslu bir kişi olması en önemli etkenler olmuştur³⁷. Ahmet Ârifî Bey, göreve başladıktan yaklaşık yirmi gün sonra sansür ıslahı ile ilgili bir talimatnâmeyi gazetelere göndererek yayınlamıştır³⁸.

Ahmet Ârifî Bey'in buradaki görevine başladıktan altı ay sonra rütbesi yükseltilerek ulâ sınıfı evveli olmuş ve bir sene sonra üçüncü rütbeden Osmanî nişanı verilmiştir.

1878 yılından beri kapalı bulunan Takvim-i Vekayi gazetesi tekrar yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin tekrar padişahın arzusuna muvafık bir tarzda neşri için bir çare düşünülmüş ve Takvim-i Vakayi ile Dahiliye Nezâreti ve Matbuat kalemi erkânı birleştirilmiştir. Bununla ilgili bir heyet teşkil edilmiş ve nazırlığına dahiliye Müsteşarı Reşit Mümtaz Paşa tayin edilmiştir. Gazetenin müdürlüğüne ise ilâve-i memuriyet olarak Ahmet Ârifî Bey tayin edilmiştir. Bu görevden sonra Ârifî Bey'in Mecidî nişanı aynı sene içinde ikinci rütbeye çıkarılmıştır³⁹.

Yeniden bir numara ile yayın hayatına başlayan Takvim-i Vakayi'nin bu ikinci defa yayınlanma süreci uzun sürmemiştir. Sıkı bir nezâret ve dikkat altında yayınlanmasına rağmen 29 Muharrem 1309 (4 Eylül 1891) tarihindeki sayısında Kamil Paşa'nın azline dair hatt-ı hümayûnda bir tertip hatası tehlikesi geçirmiş fakat sonra o zamanki Felemenk Kraliçesine nişan

³⁵ *BOA., İ.DH.*, 1070/83905, 20/C/1305 (4 Mart 1888); *Malumat*, Numara 67, s.379; İskit, *a.g.e.*, s.84.

³⁶ Demirel, *a.g.e.*, s.49; Server İskit, Ahmet Ârifî Bey'in bu göreve tayini konusunda 9 Rebiyülevvel 1306 (13 Kasım 1888) tarihini vermektedir. Bkz. İskit, *a.g.e.*, s.84.

³⁷ Demirel, *a.g.e.*, s.49.

³⁸ Talimatnâmenin metni için bkz. *BOA., YPRK.TKM.*, 13/65, 28/Ra/1306 (2 Aralık 1888); Demirel, *a.g.e.*, s.57.

³⁹ İskit, *a.g.e.*, s.84-85, 108.

verilmesi haberinde “itâ” kelimesi yerine “hata” şeklinde yapılan bir tashih hatası yüzünden⁴⁰ 18 Şevval 1309 (16 Mayıs 1892) tarihindeki sayıdan sonra kapatılmıştır. Gazetenin 1892 yılında külliye ilgası üzerine Ahmet Ârifî Bey bu görevinden ayrılmıştır. Takvim-i Vakayi Müdürlüğünden ayrıldıktan dört ay sonra 17 Haziran 1892 (21 Zilkade 1309) tarihinde Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü’ndeki görevinden ayrılmıştır⁴¹.

Türk basın hayatının en etkili süreli yayınlarından olan Servet-i Fünûn’un sahibi Ahmet İhsan Tokgöz, Matbuat Hatıralarım adlı eserinde Ahmet Ârifî Bey’in Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü dönemindeki durumunu “pek sessiz olan” bir müdür olarak tanımlamaktadır⁴².

3.3. BİRİNCİ MUTASARRIFLIKLAR DÖNEMİ

Ahmet Ârifî Bey, Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü’ndeki görevinden ayrıldıktan sonra bir süre her hangi bir görev yapmamıştır. Fakat bu durum uzun sürmemiştir. Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü’ndeki görevinden ayrıldığı 1892 yılının sonlarına doğru Kasım ayında Burdur Sancağı’na mutasarrıf olarak tayin olmuştur. Burdur onun mutasarrıflık döneminin ilk görev yeri olmuştur.

Kasım 1892 tarihinde⁴³ Burdur’da göreve başladıktan bir yıl sonra Mersin Mutasarrıfı Fehmi Paşa ile becayiş yapmışlardır⁴⁴. 1893 yılının sonlarında Mersin’e tayin olan Ahmet Ârifî Bey, burada da uzun bir süre kalmadan bu defa da Kırşehir Mutasarrıfı Mehmet Ali Paşa ile becayiş yapmışlardır⁴⁵.

Tablo 2’de de görüldüğü üzere Ahmet Ârifî Bey’in birinci mutasarrıflık dönemi olarak adlandırdığımız dönemde üç ayrı sancakta mutasarrıflık yapmış olup bu dönem kırk dört devam etmiştir. Kırşehir Sancağı, onun bu

⁴⁰ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, gazetenin kapanması olayını, bir valinin, vilâyet dâhilinde devre çıktığına dair gazeteye yazılan fıkrada “zâtı vilâyet p e n a h î” denilecek iken sehven “zâtı hilâfet penahî” yazılmış olduğundan dolayı kapanmıştır şeklinde yazmaktadır. İnal, *a.g.e.*, s.662.

⁴¹ Gazetenin kapanmasıyla Reşit Mümtaz Paşa’da azledilerek beş sene memuriyetten uzaklaştırılmıştır. İskit, *a.g.e.*, s.84-86, 108-109.

⁴² Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, Yay. Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012, s.102.

⁴³ *BOA., İ.DH.*, 1299/1310/R-19, 12/R/1310 (3 Kasım 1892); *BOA., DH.MKT.*, 2017/118, 15/R/1310 (6 Kasım 1892).

⁴⁴ *BOA., İ.HUS.*, 17/1311/R-120, 18/R/1311 (29 Ekim 1893); *BOA., BEO.*, 319/23887, 20/Ca/1311 (29 Kasım 1893).

⁴⁵ *BOA., BEO.*, 544/40798, 05/B/1312 (02 Ocak 1895); *BOA., DH.MKT.*, 334/60, 23/B/1312 (20 Ocak 1895).

dönemde en uzun süreli görev yaptığı merkez olmuştur. Ahmet Ârifî Bey Kırşehir’de on sekiz ay görev yapmıştır.

Tablo 2: Ahmet Ârifî Bey’in Birinci Mutasarrıflık Dönemindeki Görev Yerleri

GÖREV YERİ	BAŞLAMA TARİHİ	AYRILMA TARİHİ
Burdur	Kasım 1892	Kasım 1893
Mersin	Kasım 1893	Ocak 1895
Kırşehir	Ocak 1895	Haziran 1896

Ahmet Ârifî Bey, Kırşehir’de görev yaptığı süre içerisinde şehrin ortasında bulunan kale üzerinde yer alan ve 1230 yılında Selçuklu Hükümdarı Alaeddin Keykubat tarafından yapılan Alaaddin Camii’ni 1893 yılında harap hale gelmesi üzerine yıkılarak yeniden yaptırılmasını sağlamıştır⁴⁶. Ahmet Ârifî Bey, ayrıca uzun zamandan beri hamamdan mahrum olan Kırşehir’de bir hamam, gazhane ve saat kulesi yaptırmıştır⁴⁷.

3.4. MÜLKİYE MÜFETTİŞLİĞİ

Ahmet Ârifî Bey, Haziran 1896 tarihinde Kırşehir Mutasarrıflığı görevinden ayrıldıktan sonra İstanbul’a dönmüştür. Onun bir sonraki görevi Temmuz 1896 tarihinde kurulan Kosova ve Manastır mülkiye müfettişliği görevidir. Bu göreve ne zaman başladığı hususunda kesin bir bilgimiz olmamakla beraber Mayıs 1897 tarihli⁴⁸ bir belgeden onun bu tarihte görevinin başında olduğunu anlamaktayız. İlgili belgeye göre Ahmet Ârifî Bey, Kosova’da çeşitli tahkikatlarda bulunmuş ve bunun neticesinde yaptığı tebliğat ve ihtarlar hususunda Kosova Valiliğinin mütalaası istenilmektedir.

Ahmet Ârifî Bey, bu görevinde kısa bir süre çalıştıktan sonra Haziran 1897 tarihinde Edirne ve Selanik Vilâyetleri Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey ile becayiş yolu ile yer değiştirmek istemiş fakat bu istek gerçekleşmemiştir⁴⁹.

Becayiş isteği gerçekleşmeyen Ahmet Ârifî Bey, bir yıldan az bir süre sonra birinci veya ikinci sınıf mutasarrıflıklardan birine nakil ve tayin

⁴⁶<http://www.kirsehir.kulturturizm.gov.tr/belge/1-33941/cami-veturbeler.html> (21/04/2013).

⁴⁷ *Malumat*, Numara 67, s.379; Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.237.

⁴⁸ *BOA., DH.TMİK.S.*, 9/71, 27/Z/1314 (29 Mayıs 1897).

⁴⁹ *BOA., A.İMKT.MHM.*, 681/35, 29/M/1315 (30 Haziran 1897).

istemiştir⁵⁰. Fakat bu isteği de gerçekleşmemiş ve mülkiye müfettişliği görevine devam etmiştir.

Ahmet Ârifi Bey, çok geçmeden Ekim-Kasım 1898 tarihinde Yanya ve İşkodra Vilâyetleri Mülkiye Müfettişi Kemal Paşa ile becayiş yolu ile yer değiştirmek suretiyle Kosova ve Manastır Vilâyetleri Mülkiye Müfettişliğinden Yanya ve İşkodra Vilâyetleri Mülkiye Müfettişliği görevine tayin edilmiştir⁵¹. Ahmet Ârifi Bey yeni görevine başladıktan yaklaşık altı ay sonra romatizma hastalığından dolayı üç ay süreyle Yalova Kaplıcalarında tedavi görmüştür⁵².

Ahmet Ârifi Bey, Ekim 1899 tarihinde tekrar Edirne ve Selanik Vilâyetleri Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey ile becayiş yolu ile yer değiştirmek istemiştir⁵³. İki yıl önce gerçekleşmeyen bu isteği bu defa gerçekleştirmiştir. Bu tarihten itibaren onu Edirne ve Selanik Vilâyetleri Mülkiye Müfettişi olarak görmekteyiz. Fakat onun bu görevi hangi yıla yakar yaptığı konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz.

3.5. İKİNCİ MUTASARRIFLIK DÖNEMİ

Ahmet Ârifi Bey'in ikinci mutasarrıflık dönemi Temmuz 1903 tarihinde Havran'a tayin edilmesiyle başlamıştır⁵⁴. Ahmet Ârifi Bey bu tarihte ismi çeşitli yolsuzluklara karışan ve bundan dolayı görevinden azledilen Havran Sancağı Mutasarrıfı Fevzi Paşa'nın yerine tayin edilmiştir⁵⁵. 28 Nisan 1902 tarihli bir belgede onun daha önceki tarihlerde Havran Mutasarrıflığı görevine tayin edildiğini fakat görevine bu tarihte başlamadığını öğrenmekteyiz⁵⁶.

Ahmet Ârifi Bey'in Havran'da mutasarrıflık süresi Ağustos 1905 tarihine kadar devam etmiştir. Havran'daki görevi mutasarrıflık memuriyeti

⁵⁰ BOA., BEO., 1172/87877, 19/Ra/1316 (7 Ağustos 1898).

⁵¹ BOA., İ.DH., 1358/1316/Ca-43, 22/Ca/1316 (8 Ekim 1898); BOA., DH.MKT., 2133/87, 29/C/1316 (14 Kasım 1898).

⁵² BOA., DH.MKT., 2193/107, 16/Z/1316 (27 Nisan 1899); BOA., Y.A.HUS., 395/84, 21/Z/1316 (2 Mayıs 1899).

⁵³ BOA., İ.DH., 1368/1317/Ca-37, 27/Ca/1317 (3 Ekim 1899); BOA., BEO., 1383/103651, 01/C/1317 (7 Ekim 1899).

⁵⁴ BOA., İ.DH., 1411/1321/R-25, 09/R/1321 (05 Temmuz 1903).

⁵⁵ BOA., BEO., 2109/158149, 11/R/1321 (7 Temmuz 1903).

⁵⁶ 28 Nisan 1902 tarihli belgeden öğrendiğimize göre Ahmet Ârifi Bey'in Havran Sancağı Mutasarrıflığına daha önceden tayin edilmiş olup vazifesine başladığı tarihten itibaren maaş ve harcırahının ödeneceği bildirilmektedir. BOA., DH.MKT., 656/75, 19/M/1320 (28 Nisan 1902).

boyunca en uzun süreli devam eden görevdir. Ahmet Ârifî Bey, Havran'da yirmi beş ay devam eden bir yöneticilik yapmıştır.

Ahmet Ârifî Bey, Ağustos 1905 tarihinde Akka Mutasarrıflığına onun yerine de Kerkük Mutasarrıf-ı sabıkı Cemal Bey tayin edilmiştir⁵⁷. Ahmet Ârifî Bey'in Akka Mutasarrıflığına tayin olmasında en önemli sebep bölgeye ziyarette bulunan Yahudiler başta olmak üzere yabancıların bölgeden arazi talep etmeleri ve bu hususta mahalli hükümet memurlarının istismarlarıdır. Bu dönemde Filistin ve çevresinde Yahudilerin çok sayıda arazi satın aldıkları ve yasak olduğu halde bölgeye muhacir olarak yerleştikleri bilinmektedir. Yahudilerin bölgede yerleşmeleri yasak olduğu halde, bölgedeki hükümet memurları bu işi istismar etmişlerdir. Bu istismarlar neticesinde birçok memur görevinden azledilmiştir.

Ahmet Ârifî Bey'in Akka'ya tayin edilmesinde de Fransız tebaasından Salamon Reynak adlı kişinin Filistin'e Yahudi iskânı için talep ettiği arazi hususunda Akka Mutasarrıfı Defter-i Hakani Memuru, Taberiye Kaymakamı ve Tapu Kâtibinin usulsüz muamelede bulunması etkili olmuştur. İlgili soruşturma neticesinde adı geçen hükümetin mahalli memurları görevlerinden azledilmişlerdir⁵⁸.

Ahmet Ârifî Bey'de Akka'daki görevine başladıktan sonra Yahudiler bölgede arazi edinme konusunda sürekli hükümetin mahalli memurlarını ve kendisini rahatsız ettiklerini görmekteyiz. Ahmet Ârifî Bey bu durum karşısında Yahudilerin kendisini tehdit ettiklerini merkeze bildirmiştir⁵⁹.

Akka'da göreve başladıktan bir yıl sonra Ağustos 1906 tarihinde Maan Sancağı Mutasarrıfı Ferid Paşa ile becayiş yapması neticesinde buraya tayin edilmiştir⁶⁰. Ahmet Ârifî Bey, çok geçmeden Eylül 1906 tarihinde üçlü bir yer değiştirme neticesinde Kayseri Mutasarrıflığına tayin edilmiştir⁶¹.

⁵⁷ *BOA., İ.DH.*, 1436/1323/C-19, 19/C/1323 (21 Ağustos 1905); *BOA., BEO.*, 2650/198717, 20/C/1323 (22 Ağustos 1905); *BOA., BEO.*, 2651/198765, 20/C/1323 (22 Ağustos 1905).

⁵⁸ *BOA., DH.MKT.*, 997/11, 03/Ca/1323 (06 Temmuz 1905).

⁵⁹ *BOA., DH.MKT.*, 1090/11, 04/Z/1323 (30 Ocak 1906).

⁶⁰ *BOA., İ.DH.*, 1448/1324/B-13, 06/B/1324 (26 Ağustos 1906); *BOA., BEO.*, 2898/217300, 07/B/1324 (27 Ağustos 1906).

⁶¹ Bu üçlü yer değiştirme Havran, Maan-Kerek ve Kayseri Mutasarrıfları arasında meydana gelmiştir. Havran Mutasarrıfı Cemal Beyi Kerek Mutasarrıfı Ahmed Ârifî'nin yerine, Ahmet Ârifî Bey Kayseriye Mutasarrıfı Haydar Bey'in yerine, Haydar Bey'de Havran Mutasarrıflığı'na tayin olmuştur. *BOA., DH.MKT.*, 1143/51, 16/B/1324 (05 Eylül 1906).

Kayseri Mutasarrıflığı Ahmet Ârifî Bey'in ikinci mutasarrıflık dönemindeki ve memuriyet hayatındaki son görev yeri olmuştur. Onun ikinci mutasarrıflık dönemi tablo 3'te de görüldüğü üzere yaklaşık beş yıl bir ay devam etmiştir. İkinci mutasarrıflık dönemi birinci mutasarrıflık dönemine göre hem süre olarak daha uzun devam etmiştir hem de görev yaptığı yer sayısı olarak da daha fazla yerde görev yapmıştır.

Tablo 3: Ahmet Ârifî Bey'in İkinci Mutasarrıflık Dönemindeki Görev Yerleri

GÖREV YERİ	BAŞLAMA TARİHİ	AYRILMA TARİHİ
Havran	Temmuz 1903	Ağustos 1905
Akka	Ağustos 1905	Ağustos 1906
Maan-Kerek	Ağustos 1906	Eylül 1906
Kayseri	Eylül 1906	Ağustos 1908

Ahmet Ârifî Bey, kırk yıllık memuriyet hayatı boyunca görevini en iyi şekilde yapan, çalışkan, üretken, önemli çalışmalara imza atan biri olmuştur. *Malûmat* dergisinde hakkında şöyle yazılmaktadır⁶²:

“bulunduğu memuriyetlerde marzii âliye muvafık hizmetler ibraz eylemiş... zeki, maarifperver, sadık devlet-i ecille-i memurini mehammdaniden bulunmuştur.”

Ahmet Ârifî Bey'i yakından tanıyan İbnülemin Mahmud Kemal İnal onu⁶³; “Mütedeyyin, musalli, müeddeb, terbiyeli, nadirülemsal bir merdi sahib kemal” biri olarak tarif etmektedir.

4. VEFATI VE AİLESİ

Ahmet Ârifî Bey'in Kayseri'deki görevinin ikinci yılında 23 Temmuz 1908 tarihinde tarihimizdeki önemli dönüm noktalarından biri olan II. Meşrutiyet meydana gelmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte devletin birçok yerinde olduğu gibi Anadolu'da da şehirler karmaşık bir hal almıştır.

İhtilalvari krizler, normal bir siyasal ve idarî hayatın beklentilerine cevap verilemeyen, bir nevi kısa “fetret” devirleri yaşatır. Bu dönemlerde sanki herhangi bir rejim yok gibidir ve siyasal güç ortadan kaybolmuştur. Otorite boşluğundan dolayı birçok şehirde yöneticiler görevlerinden edilmişlerdir. Taşrada memurlara karşı yapılan hareketlerin dozu, muhalefet

⁶² *Malumat*, Numara 67, s.379.

⁶³ İnal, *a.g.e.*, s.666.

cereyanının söz konusu bölgedeki gücüne ve etkisine bağlı olarak gelişmiştir⁶⁴. Bu süreçte değişik şehirlerde görev yerlerini bırakıp kaçanlar, görev yerinde tutuklananlar, görevlerinden azledilenler olmuştur⁶⁵.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla doğan otorite boşluğundan kaynaklı halkın galeyana gelme olaylarının Kayseri'ye de yansıdığını görüyoruz. Bir gün toplanan halk hükümet binasına baskın yaptı. Halk nazarında kötü hizmet ve davranışları bilinen memurlar dairelerinden kovuldu. Askeri fırka komutanı ve II. Abdülhamid'in en ateşli taraftarı olan ve yaveranı hazreti şehriyarinden Ferik Mehmed Paşa bir gecede kaçmış, romatizmasını bahane ederek günlerce evinden çıkmayan ve maliye işlerini evinden idare eden muhasebeci, o gün her nasılsa hükümet binasında bulunuyormuş. O da hareketlerle dairesinden kovularak evine gönderilmiş. Halk bu hareketli yaparken bazen şahsi kin ve garaza uğrayanlarda olmuştur. Her devirde zamanın şartlarına göre hareket eden çıkarıcılarda yine ortaya çıkmıştı⁶⁶.

15 Ağustos 1908 (17 Receb 1326) tarihinde bu olayların yaşandığı sırada Hükümet Binası'ndaki makamında oturmakta olan Mutasarrıf Ahmed Ârifî Bey, sıranın kendisine de geleceği endişesine kapılarak çok korkmuş ve masası başında kalbi durarak vefat etmiştir. Naaşı Kayseri'de bulunan Zeynelabidin Türbesi yanında bulunan mezarlığa defnedilmiştir.

Ahmet Ârifî Bey, Pertev Paşa'nın torunu Abdülaziz Bey'in kızı Ayşe Nefise Şerife Şem-i Nur Hanım ile evlenmiştir. Aileye ismini veren Mehmet Sait Pertev Paşa 1785 yılında Darıca'da doğmuş, önce Divân-ı Hümayûn ruus kalemine girmiş, sonra Divan kalemine geçmiş, çalışkanlığından dolayı Pertev lakabını burada almıştır. Bükreş barış görüşmelerine katılmış, bu görüşmelerden sonra 1827 yılında reisülküttaplığa getirilmiştir. 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması'nın şartlarının ağır oluşunun suçu kendisine yüklenmiş ve 1830 yılında bu görevden azledilmiştir. Daha sonra yaptığı bazı yararlı işlerden dolayı II. Mahmud döneminde vezirlik ve müşirlik rütbeleri almış ve 1836 yılında Umur-u Mülkiye nazırlığına tayin edilmiştir. Daha sonra Akif Paşa'nın suçlamaları neticesinde bir yıl sonra görevinden

⁶⁴ Abdulhamit Kırmızı, "Meşrutiyette İstibdat Kadroları: 1908 İhtilali'nin Bürokraside Tasfiye ve İkame Kabiliyeti", **100. Yılında Jöntürk Devrimi**, Ed. Sina Akşin, Sarp balcı, Barış Ünlü, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008, s.337.

⁶⁵ II. Meşrutiyet'in ilanı sırasındaki Anadolu'daki hükümetin mahalli memurlarının yaşadıkları hakkında geniş bilgi için bkz. Kudret Emiroğlu, **Anadolu'da Devrim Günleri: II. Meşrutiyet'in İlanı**, İmge Yay., Ankara, 1999.

⁶⁶ "20. Yüzyılda Genel Durum", <http://www.kayserim.net/bilgid.asp?id=130> (21/04/2013).

azledilmiş ve Edirne’de oturmaya mecbur edilmiş, Akif Paşa’nın suçlamalarının devamında 1837 yılında Edirne’de boğdurulmuştur⁶⁷.

Ahmet Ârifî Bey’in kayınpederi Abdülaziz Bey, Pertev Paşazâde Ahmed Cemaleddin Bey’in oğludur. 1850 yılında İstanbul’da doğdu. Tahsil hayatından sonra Babıali’de ahkâmı adliyye riyaseti mektubî odasına, sonra sadaret mektubî kalemine girdi. İlk Mebusan Meclisinin zabt kitabesinde ve Rusya muharebesi esnasında Meclisi vükelâ müzakeratının zabtı hidmetinde, iane-i harbiyye komisyonu, Şuray-ı devlet ve Sicil-i Ahval komisyonu kitabetlerinde bulundu. Bir aralık görevinden istifa eden Abdülaziz Bey sonradan Evkaf idare meclisi âzalığına ve II. Meşrutiyet’in ilanını müteakiben Meclisin riyasetinde, emlâki Vakfiyye Müdürlüğünde, Edirne ve Selanik vilayetleri Evkâf Müfettişliğinde, İstanbul vilâyeti tahriri müsakkafat komisyonuna Maliye Nezaretinde arazi-i mevkûfe komisyonunda çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1918 yılında İstanbul’da vefat etmiştir⁶⁸.

Abdülaziz Bey’in eski Osmanlı örf, adet ve ananelerini detaylı bir şekilde içeren Âdât ve Merasim-i Kadime, tabirât ve Muamelât-ı Kavmiye-i Osmaniye isimli 14 el yazması büyük defterden meydana gelen bir eseri mevcuttur. Bu eser Tarih Vakfı Yurt Yayınları tarafından basılmıştır⁶⁹.

Ahmet Ârifî Bey’in Ayşe Nefise Şerife Şem-i Nur Hanım ile olan evliliğinden Mehmet Cemaleddin, Lutfullah ve Faruk isiminde üç oğlu olmuştur. Oğullarından Lutfullah Birinci Dünya Savaşı’nda Kafkas Cephesi’nde Allahuekber dağlarında donarak şehit olmuştur⁷⁰.

Mehmet Cemaleddin Bey ise doktor olup Vize, Kalecik, Beypazarı, Etimesgut gibi değişik yerlerde görev yapmıştır. Mehmet Cemaleddin’in Bey’in Emine Jale isiminde bir kızı Ahmet Nur isiminde de bir oğlu olmuştur. Oğlu Ahmet Nur Bey, deri ve zührevi hastalıklar alanında ülkemizin yetiştirdiği değerli bilim adamlarından biridir⁷¹.

Ahmet Ârifî Bey’in en küçük oğlu olan Faruk Bey ise 1904 yılında İstanbul’da doğmuştur. Vefa Sultanîsini bitirdikten sonra maliye meslek okulundan mezun olmuştur. Yurdun çeşitli yerlerinde maliye

⁶⁷ Or, *Anılarım*, s.9-11; Or., *Son Akıncı*, s.20-25.

⁶⁸ İnal, *a.g.e.*, s.508-509.

⁶⁹ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, Yay. Hz. Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000.

⁷⁰ Or, *a.g.e.*, s.19-20.

⁷¹ Mehmet Cemaleddin Bey ve Ahmet Nur Bey’in hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Nur Or, *Anılarım (Şuncaacık Yere De Bahmayıvir...)*, Başkent Üniversitesi Yay., Ankara, 2005; Ahmet Nur Or, *Son Akıncı Türk*, Başkent Üniversitesi Yay., Ankara, 2007.

memurluklarında bulunmuştur. Babası gibi musikiyle ilgilenen Faruk Bey, Rauf yekta, Hafız Ahmet, İsmail hakkı, Muallim Kazım ve Emin Yazıcı gibi hocalardan dersler almıştır. Ankara Anadolu Musiki Cemiyeti'nde keman öğretmenliği yapmış, 1948 yılında Bursa Musiki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Birçok bestesi bulunan Faruk Bey'in yetiştirdiği öğrencileri arasında Recep Birgit ve Leman Utku gibi kişiler yer almaktadır⁷².

5. BAZI HUSUSİYETLERİ

5.1. YAZAR AHMET ÂRİFİ BEY

Ahmet Ârifî Bey, memuriyet hayatının yanı sıra bazı değişik işlerle de meşgul olmuştur. Onun dikkati çeken ilk özelliklerinden yayıncılığı ve yazarlığıdır. Ahmet Ârifî Bey ilk olarak Şam'da görev yaparken Suriye Gazetesinde muharrirlik yapmıştır.

Ahmet Ârifî Bey'in yayınlarından biri Sarfı Fransevî Cedveli isimli kitaptır⁷³. Onun bir diğer yayını da diğer dillerden yaptığı tercümelerdir. Bildiğimiz üç tercümesi bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi Fransızca'dan, biri ise Arapça'dan tercüme edilmiştir. Fransızca'dan yaptığı tercümeler "Tembeller Muaşakası" ve "Tefrika-i Şefak ve Tiyatrocular Muaşakası" isimli romanlardır. Arapçadan yaptığı tercüme ise onun Meclis-i Kebîr-i Maârif azalığı yaptığı dönemde bir komisyon olarak hazırladıkları tuhfe-i İsnâ Aşeriyeye adlı eserdir⁷⁴. Eser, Hindistan âlimlerinden Abdulaziz-i Dehlevî tarafından yazılmış olup Şii ve rafîzi denilen fırkanın nasıl meydana geldiğini, kollara ayrılmasını, İslâm dinine ve Müslümanlara yaptıkları zararları ve inanışlarının iç yüzünü anlatmaktadır.

Ahmet Ârifî Bey'in yayınladığı ve tercüme ettiği kitapların yanı sıra "Muhadarat, Muktetafat" isminde yayınladığı bir mecmuada bulunmaktadır. Ahmet Ârifî Bey, bu dergiyi yakın arkadaşları Vassaf ve Fuad adlı iki arkadaşıyla birlikte yayınlamıştır. Derginin elimizde mevcudu bilinen iki cildi ve yirmi altı cüzü mevcuttur. Dergide çeşitli yazıların yanı sıra Türk-İslam büyüklerine ait özlü sözler ile şiirler ve beyitler yer almaktadır.

⁷² Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul, 1968, s.4540-4541.

⁷³ İnal, *a.g.e.*, s.664.

⁷⁴ İskit, *a.g.e.*, s.85; İnal, *a.g.e.*, s.664; Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.236.

5.2. HATTAT AHMET ÂRİFÎ BEY

Ahmet Ârifî Bey'in bir diğer önemli hattatlığıdır. Torunu Ahmet Nur Bey onun hat sanatını kayınpederi Abdülaziz Bey'den öğrendiğini ve elinde dedesine ait kalma hat örneklerinden iki tanesini Ankara Etimesgut Camii'ne hediye ettiğini yazmaktadır⁷⁵.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal onun hattatlığı konusunda “Rik’a” yazıda mahir olduğunu ve bir müddet talik yazı ile de uğraştığını kaydetmektedir⁷⁶.

5.3. MÜZİSYEN AHMET ÂRİFÎ BEY

Ahmet Ârifî Bey'in bir başka müzik alanındaki yeteneğidir. Hakkında yazılan kaynaklar onun en iyi keman çaldığını fakat el ve ağız sazlarından eline verilen her sazı çaldığını kaydetmektedir⁷⁷.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal onun müzisyen yönü hakkında şunları kaydetmektedir⁷⁸: “...Şark musikisine bihakkın vâkıf olan üstadlardandı. Dilnişin ve metin şarkıları vardır. Bunlar, musikideki kudretine şahadet eder.

Heman her sazda, hattâ zurnada mehareti olduğu dinliyenlerin malûmudur. Bir akşam Yakacıkda Kuru denilen mahalde kayın babası Aziz ve Reji komiseri Nuri Beyler ve bizim iki gene müsafirimizle birleşmişdik. Merhum, ud çalmış ve hafif lâtif sesile kendi şarkılarından okumuş ve gene müsafirlerle de birlikde diğer üstadların eserlerinden teganni etmişti.”

Her türlü sazı çalmada mahir biri olan Ahmet Ârifî Bey'in besteleri de bulunmaktadır. Bestelerinden on iki tanesi bilinmektedir. Bunların içinden en meşhuru rast makamından başlayıp dokuz ayrı makam dolaşan⁷⁹ şarkısı olup sözleri şöyledir:

Ah bilse bir kere o şuh hâli perişânımızı
Rahmedib yakmaz idi bu derece cânımızı
O ne hikmettir acep yareme tesir etmez
Kâfir imâna gelir dinlese efgânımızı
Temelinden yıkılıp oldu harab içre harab

⁷⁵ Or, *Anılarım*, s.19; Or., *Son Akıncı*, s.48.

⁷⁶ İnal, *a.g.e.*, s.664.

⁷⁷ İnal, *a.g.e.*, s.664; Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.236; Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul, 1958, s.328; Or, *Anılarım*, s.18; Or., *Son Akıncı*, s.48.

⁷⁸ İnal, *a.g.e.*, s.664,666.

⁷⁹ Or, *a.g.e.*, s.18.

Nice tâmir edelim bu dili virânımızı

Sabrı samanımızı didelerin etti harab
Şimdi içmek mi diler gamzelerin kânımızı

Eder aşk ehli feda varını artık Sabri
Varalım biz dâhi takdim edelim cânımızı

Ahmet Ârifî Bey'in "Ah bilse bir kere o şuh hâli perişânımızı" adlı bestesinden başka bilinen diğer besteleri şunlardır⁸⁰:

- 1- Masdar-i adl-û inayetsin, ey şehâ (II. Abdülhamid için bestelenmiştir-Şevk Efza Marş),
- 2- Belki ben bin dilbere ettim tesâdüf lâ-akal (Şevk Efza Ağır Aksak Şarkı),
- 3- Hiç çekilmezdi gönül bar-ı cihan (Şevk Efza Düyek),
- 4- A'lemde ey serv-i senem (Bestenigar Aksak),
- 5- Civânım gelmez oldu, nerde kaldı? (Evcara),
- 6- Uykudan artık uyan (Hicaz Oynak),
- 7- Sâkıya ben hicr ile sûzân iken (İsfahan),
- 8- Şöhret-i vasfınla âlem dem-güzâr (Nihâvend),
- 9- Ne bezm-i ıyş-û işret var, ne Cem var (Suz-i Dil),
- 10- Rûyunû örtmüş görünce saçların bî-irtiyâb (Süznak Devr-i Hindi),
- 11- Artık insaf et nigârım, a'sık-î nalânına (Bestenigar).

5.4. LİSAN YETENEĞİ

Ahmet Ârifî Bey'in bir başka hususiyeti lisan öğrenmedeki kabiliyetidir. Onun kaynaklarda yazılanlara baktığımızda onun bu konuda oldukça yetenekli biri olduğunu görmekteyiz. Mesela, Şam'da görev yaptığı sürede Arapçasını iyice ilerletmiş olacak ki Suriye Gazetesinde Arapça yazılar ve şiirler yazmıştır. Ayrıca Yahudice'yi tuvalette uzun süre kalarak komşularının kavgalarını dinleye dinleye öğrenmiştir.

⁸⁰ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, C.I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s.110.

Torunu Ahmet Nur Bey anılarında onun bu yeteneği konusunda şunları yazmaktadır⁸¹:

“Ahmet Arifi Beyin başka özellikleri de varmış. Bunlardan biri, hayatını yazan kitaplardan öğrenildiği kadarı ile lisan öğrenmede yeteneği olup, başta o zamanlar “elsinei selase” denen üç önemli lisan olarak Türkçe, Arapça ve Farsça’dan başka Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rumca gibi yedi lisan bilmesidir. Ben bunlara bir de babamdan duyduğum Yahudice’yi ekleyerek sekiz lisana çıkarttım. Anlatılanlara göre (sözüm meclisten dışarı) kendisi tuvalete girdiği zaman biraz uzunca kalırmış, bitişik komşu evde de bir Yahudi ailesi yaşar, durmadan yüksek sesle kavga eder, sesleri dedemin tuvaletinden rahatça duyulmuş. Her halde ülkemizdeki Yahudilerin İspanya’dan gelen Yahudilerden olması, İspanyolca ile Yahudice arasındaki benzerlikler, kendisinin lisanlar üzerinde bilinen yeteneği bu dili de sökmesinde yardımcı olmuş, birgün onlarla Yahudice konuşarak güzel bir sürpriz yapmıştır. Arapça’ya da bu lisanda şiirler, hattâ Arapça çıkan “Suriye” adlı gazeteye makaleler yazacak kadar hâkimmiş.”

İbnülemin Mahmud Kemal ise onun lisan yeteneği hakkında şunları kaydetmektedir⁸²:

“Merhum, erbabı ma’rifet ve meziyyetden idi. Arabca, Farsca ve Fransızca tekellüm ve kitabet ederdi, Arabca nazma da muktedirdi. Alman, İtalyan ve R u m lisanlarına da aşina idi.”

SONUÇ

Ahmet Ârifî Bey, 1868 yılında daha on üç yaşında iken Rusçuk Vilâyeti Mektubî Kalemine girerek başlayan devlet memurluğu hayatı, Kayseri mutasarrıfı iken 1908 yılında vefatına kadar devam etmiştir.

Elli üç yıllık hayatında kırk yıl devlet memurluğu yapmıştır. Bu süreçte Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü, Takvim-i Vakayi Müdürlüğü, Encümeni Teftiş ve Muayene Heyeti başkanlığı, mutasarrıflık, mülkiye müfettişliği, çeşitli komisyonlarda üyelikler gibi birçok değişik görevlerde bulunmuş önemli bürokratlarımızdan biridir.

Kırk yıllık memuriyet hayatı boyunca görev yaptığı kurumlarda çalışkanlığı ile tanınan Ahmet Ârifî Bey, İbnülemin Mahmud Kemal’in tarifiyle “Mütedeyyin, musalli, müeddeb, terbiyeli, nadirülemsal bir merdi sahib kemal” bir kişi idi.

⁸¹ Or, *a.g.e.*, s.17-18.

⁸² İnal, *a.g.e.*, s.664,666.

Ahmet Ârifî Bey, lisan öğrenme yeteneği sayesinde Arapça ve Farsçadan gayri Fransızca, Almanca, İtalyanca, Yahudice, Rumca'yı öğrenmiş ve o dönem bürokratlarımızda pek olmayan bu yeteneği ile yaşadığı dönemde dikkat çekmiştir.

Ahmet Ârifî Bey, görev yaptığı yıllarda yayın faaliyetleri bakımından da boş durmamış o dönem de görev yapan bir kısım bürokrat gibi çeşitli eserler mevcuda getirmiştir. Yayına hazırladığı “Sarfi Fransevî Cetveli” adlı eserinin yanı sıra “Tembeller Muaşakası”, “Tefrika-i Şafak ve Tiyatrocular Muaşakası” adlı iki romanı Fransızcadan tercüme etmiştir. Ayrıca, 1882 yılında Vassaf ve Fuat adlı iki arkadaşı ile “Muhadarat ve Muktetifat” adlı bir mecmua tesis ederek mevcut bildiğimiz iki cilt halinde yirmi altı cüz çıkarmıştır.

Bunun yanı sıra Kayınpederi Aziz Bey'den talik hattı meşk ederek döneminin önemli hattatlarından biri olmuştur. Ahmet Ârifî Bey ayrıca müzisyen ve bestekâr olarak da tanınmıştır. Keman başta olmak üzere el ve ağız sazlarının hemen hemen hepsini büyük bir maharetle kullanmıştır. Saz çalmadaki yeteneğini bestelerinde de göstermiştir. Bilinen mevcut on iki bestesi bulunan Ahmet Ârifî Bey'in bestelerinden “Ah bilse bir kere o şuh hâli perişânımızı” adlı bestesi dokuz makamda söylenmektedir. Bütün bu yönleriyle Ahmet Ârifî Bey, görevleri ve yetenekleri ile XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında “nadirülemsal” bürokratlarından biri olmayı başarmıştır.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Kaynakları

1.1.Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâbiâli Evrak Odası (BEO) 2109/158149, 11/R/1321; 2898/217300, 07/B/1324; 319/23887, 20/Ca/1311; 544/40798, 05/B/1312; 1172/87877, 19/Ra/1316 2650/198717, 20/C/1323; 2651/198765, 20/C/1323; 1383/103651, 01/C/1317.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.) 681/35, 29/M/1315.

Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemi (DH. MKT.) 2017/118, 15/R/1310; 334/60, 23/B/1312; 2133/87, 29/C/1316; 2193/107, 16/Z/1316; 656/75, 19/M/1320; 997/11, 03/Ca/1323; 1090/11, 04/Z/1323; 1143/51, 16/B/1324.

Dahiliye Sicil-i Ahval Defterleri (DH. SAİD.) 80/139, 29/Z/1272; 25/181, 29/Z/1272,

Teşrî-i Muâmelat ve Islahât Komisyonu (DH.TMİK.S.) 9/71, 27/Z/1314

İrade Dâhiliye (İ.DH.) 1038/81631, 17/L/1304; 1066/83561, 02/Ca/1305; 1070/83905, 20/C/1305; 1299/1310/R-19, 12/R/1310; 1358/1316/Ca-43, 22/Ca/1316; 1368/1317/Ca-37, 27/Ca/1317; 1411/1321/R-25, 09/R/1321; 1436/1323/C-19, 19/C/1323; 1448/1324/B-13, 06/B/1324.

İrade Taltifat (İ. TAL.) 74/1312/N-035, 22/N/1312.

İrade-i Hususiye (İ. HUS.) 17/1311/R-120, 18/R/1311.

Maârif Nezâreti Mektûbî Kalemi (MF.MKT.) 94/77, 04/Za/1304; 94/77, 04/Za/1304; 96/65, 28/R/1305.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y..MTV.) 113/7, 17/B/1312; 281/27, 07/L/1323.

Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (YPRK. TKM.) 13/65, 28/Ra/1306.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat (Y.A.HUS.) 395/84, 21/Z/1316.

2-Gazete ve Mecmualar*

Malumat

3-Devlet Salnâmesi, 1302, Def'a 40, 1303, Def'a 41, 1304, Def'a 42, 1305, Def'a 43.

4-Araştırma ve İncelemeler

Abdulaziz Bey, **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, Yay. Hz. Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000.

Demirel, Fatmagül, **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, Bağlam Yay., İstanbul, 2007.

....., "Osmanlı Devleti'nde Kitap Basımının Denetimi", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S.5, İstanbul, 2004, s.89-104.

Demirel, Yurdal, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Elazığ'da Modern Eğitim (1839-1923)**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis, 2012.

Emiroğlu, Kudret, **Anadolu'da Devrim Günleri: II. Meşrutiyet'in İlanı**, İmge Yay., Ankara, 1999.

<http://www.kirsehirkulturturizm.gov.tr/belge/1-33941/cami-veturbeler.html> (21/04/2013).

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, **Son Hattatlar**, İstanbul, 1955.

İskit, Servet, **Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekâlet Basın Yayın Umum Müdürlüğü Yay., Ankara, 1943.

Kayaoğlu, Taceddin, **Türkiye'de Tercüme Müesseseleri**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998.

* Aşağıda bulunan gazetelerin numara ve tarihleri ilgili dipnotlarda gösterilmiştir.

Kırmızı, Abdulhamit, “Meşrutiyette İstibdat Kadroları: 1908 İhtilali’nin Bürokraside Tasfiye ve İkame Kabiliyeti”, **100. Yılında Jöntürk Devrimi**, Ed. Sina Akşin, Sarp balcı, Barış Ünlü, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008, s.332-355.

Koçu, Reşad Ekrem, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, 1958.

....., **İstanbul Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul, 1968.

Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, C.2, Yay. Hz. Nuri Akbayan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996.

Or, Ahmet Nur, **Anılarım (Şuncaacık Yere De Bahmayıvir...)**, Başkent Üniversitesi Yay., Ankara, 2005.

....., **Son Akıncı Türk**, Başkent Üniversitesi Yay., Ankara, 2007.

Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi**, C.I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.

Sunguroğlu, İshak, **Harput Yollarında**, C.2, İstanbul, 1959.

Tokgöz, Ahmet İhsan, **Matbuat Hatıralarım**, Yay. Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012.

Ünal, Uğur, **Meclis-i Kebîr-i Maârif 1869-1922**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2008.

“20. Yüzyılda Genel Durum”, <http://www.kayserim.net/bilgid.asp?id= 130> (21/04/2013).

EKLER

EK 1: Ahmet Ârifi Bey (Server İskit, *Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları*, s.83.)